

M C M X X I I

VYTAUTAS MAGNUS
UNIVERSITY

TOŻSAMOŚĆ NA STYKU KULTUR⁴

TOŻSAMOŚĆ NA STYKU KULTUR

Tom 4

Uniwersytet Witolda Wielkiego
Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej

TOŻSAMOŚĆ NA STYKU KULTUR

Tom 4

Redakcja naukowa
Irena Masojć i Henryka Sokołowska

Kraków 2021

dr Irena Masojć
Vytautas Magnus University
ID <https://orcid.org/0000-0001-7492-946X>
✉ irena.masoit@vdu.lt

dr Henryka Sokołowska
Vytautas Magnus University
ID <https://orcid.org/0000-0001-5346-988X>
✉ henrika.sokolovska@vdu.lt

© Copyright by Irena Masojć and Henryka Sokołowska, 2021

Recenzenci: dr hab. Ewa Golachowska, prof. IS PAN
dr hab. Dorota Michułka, prof. UWŹ

Opracowanie redakcyjne: Justyna Ostafin

Projekt okładki: Paweł Sepielak wg pomysłu Dalii Raicevičiūtė

ISBN 978-83-8138-622-7 (druk)
ISBN 978-83-8138-623-4 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381386234>

Wydanie publikacji dofinansował Uniwersytet Witolda Wielkiego (Litwa)

Publikacja została wydana przy wsparciu Ambasady RP w Wilnie

Ambasada
Rzeczypospolitej Polskiej
w Wilnie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

*Na 60-lecie Polonistyki
o ukierunkowaniu pedagogicznym
w Wilnie*

Spis treści

Wstęp	9
I. REGION JAKO PRZESTRZEŃ STANOWIENIA TOŻSAMOŚCI	13
ZOFIA SAWANIEWSKA-MOCHOWA	
Tożsamość regionalna w dobie globalizacji (na przykładzie Kujaw)	15
MARIA KWIATKOWSKA-RATAJCZAK	
„Zakryte – odkryte”. O związkach akademickich praktyk badawczych i szkolnych doświadczeniach poznawania nie tylko lokalności	27
MARIA SIENKO	
Doświadczenia zmysłowe w formowaniu tożsamości regionalnej	43
KATARZYNA MARIA PŁAWECKA	
Pogranicze jako miejsce kulturalnego wrzenia, dialogu oraz dyskursów tożsamościowych – rozpoznanie polonisty	63
JIŘÍ MURYC	
Dwujęzyczność na Zaolziu w Republice Czeskiej – sytuacja językowa i uwarunkowania prawne	79
II. POTRZEBY EDUKACYJNE UCZNIA W OTOCZENIU WIELOKULTUROWYM	91
PAWEŁ SPOREK	
Uczniowie obcojęzyczni i dwujęzyczni na lekcjach języka polskiego – okiem nauczyciela i dydaktyka	93
HENRYKA SOKOŁOWSKA	
Zadania edukacji w kontekście refleksji nad tożsamością narodową uczniów szkół polskich w Wilnie	105
IRENA MASOJC	
Zróznicowanie współczesnej polszczyzny na Litwie w świadomości językowej uczniów szkół polskich	117

III. DIALOG MIĘDZYKULTUROWY W SZKOLNYCH PROPOZYCJACH
LEKTUROWYCH I INNYCH TEKSTACH KULTURY135

ANITA GIS

- Jeden język – wiele kultur. Kilka słów o wielokulturowości
i międzykulturowości na lekcjach języka polskiego
(rozpoznania i refleksje)137

DANUTA ŁAZARSKA

- Spotkania z literaturą. O dialogu międzykulturowym i kształtowaniu
tożsamości nie tylko na godzinach polskiego (na przykładzie *Eli-Saneli*
Katarzyny Pranić)151

PIOTR KOŁODZIEJ

- Filologia Brunona Schulza. O tożsamości „na styku kultur”163

HANNA BURKHARDT

- Dialog międzykulturowy na przykładzie internetowych komentarzy
językowych185

IV. JĘZYK ZWIERCIADŁEM STYKU KULTUR.....197

WŁODZIMIERZ MOCH

- Przeobrażenia w języku polskiej młodzieży w świetle powieści
Anny Cieplak *Ma być czysto i Lata powyżej zera*199

AŁŁA KRAWCZUK

- „Życzę zdrowia i cierpienia...” Pragmatyka życzeń i gratulacji
w polszczyźnie młodzieży polskiego pochodzenia na Ukrainie211

LESIA KOROL

- Związki zgody w polszczyźnie na Ukrainie (na materiale zebranych
wśród młodzieży szkół polskich)231

MARIA ZIELIŃSKA

- Odstępstwa od normy w tłumaczeniach z języka ukraińskiego
i rosyjskiego na polski autorstwa młodzieży wielojęzycznej na Ukrainie239

BARBARA DWILEWICZ

- O polszczyźnie gości audycji *Znamy się ze słyszenia* w polskiej rozgłośni
radiowej na Litwie253

Noty o autorach263

KATARZYNA MARIA PŁAWECKA

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska

<https://doi.org/10.12797/9788381386234.04>

Pogranicze jako miejsce kulturalnego wrzenia, dialogu oraz dyskursów tożsamościowych – rozpoznanie polonisty

W badaniach literackich rozumienie kategorii pogranicza ulega zmianie – z upływem czasu ewoluuje i powiększa się jej znaczenie. Według współczesnych badaczy kategoria ta przestaje w pełni opisywać skomplikowaną rzeczywistość. Uwagę zwracają ustalenia, że przyszłość należy do *pograniczności*, a nie *pogranicza*, które powinno być na nowo przemyślane (Ławski 2017)¹. Nie kwestionując potrzeby poszukiwania nowych narzędzi interpretacji, tak w odniesieniu do literatury, kultury, jak i doświadczenia życiowego mieszkańców regionów przygranicznych, przyjmuje się stanowisko, w którym *transgraniczność* najlepiej oddaje złożoność istotnych przeobrażeń społecznych zachodzących w Polsce po 1989 roku². Przywołane zmiany wiążą się z sytuacją polskich regionów, będących w większości pograniczami (polsko-litewskimi, polsko-białoruskimi, polsko-ukraińskimi, polsko-słowackimi, polsko-niemieckimi). Należy zatem dobitnie podkreślić, że „relacje transgraniczne stanowią jeden z istotnych parametrów regionalności” (Mikołajczak, Sawicka-Mierzyńska, Zawadzka 2016, s. 6)³. Dzięki nim można obserwować procesy istniejące właściwie od zawsze, a wynikające z sąsiedzowania odmiennych kulturowo i gospodarczo

¹ W *pograniczności* „jest trudna do racjonalnego ujęcia płynność: osoby, tożsamości, formacji etnicznej i kulturowej. Ale znajdziemy w niej też coś stałego. I jeszcze pierwiastek tajemnicy” (zob. Ławski 2017, s. 71).

² *Pogranicze* w literackich badaniach regionalnych – to kierunek podejmowany w literaturze rozwijającej się poza centrum, która dzisiaj pozostaje w kręgu centralnych problemów badawczych. Stosunkowo młoda kategoria badawcza (druga połowa lat 90.) ma swoje istotne zaplecze w serii prac socjologicznych (por. Mikołajczak, Sawicka-Mierzyńska, Zawadzka 2016, s. 6).

³ Podkr. K.P.

społeczności oraz zjawiska „zachodzące mimo granic, ponad granicami lub dzięki granicom”.

Prezentowane w publikacji stanowisko zawęża się do pogranicza traktowanego jako specyficzne miejsce. Jego niezwykłość wyznaczają: kulturalne wrzenie (wielokulturowość), dialog międzykulturowy oraz dyskursy tożsamościowe. Omawiana tutaj perspektywa pogranicza otwiera się na dialog z sąsiadami (ze wschodu i z południa), próbę ich zrozumienia oraz zrozumienia siebie, własnej tożsamości. Zakłada się, że rolą literatury i kultury jest dokumentowanie doświadczeń i transgranicznej tożsamości. Ukazują one świat pogranicza widziany oczami jednostek (twórców, badaczy literatury i kultury), jak i szerszej społeczności (studentów, mieszkańców regionów).

Przestrzenie znaczące w doświadczeniu studentów wileńskich i krakowskich jako zaprzeczenie „śmierci miejsca” w świecie globalnym

Współczesne dyskusje na temat znaczenia miejsca w życiu człowieka w pewien sposób dopełniają słowa pięknej piosenki Zbigniewa Wodeckiego *Lubię wracać tam, gdzie byłem już*⁴. Potwierdzają one afektywne i poznawcze relacje człowieka z miejscem i innymi ludźmi. Być może uzasadniają też potrzebę powrotu do Wilna („lubię wracać”...) oraz cel przywołania przeze mnie wyników badań sondażowych, które przeprowadziłam dwa lata wcześniej („byłam już” w 2017 roku) wśród studentów filologii polskiej⁵. Zebrany materiał nie uprawnia do formułowania uogólnień⁶, pozwala jednak na ukazanie fragmentu rzeczywistości, w której za istotny uznano osobisty stosunek studentów do ich „małej ojczyzny”.

⁴ Z. Wodecki, *Lubię wracać, tam gdzie byłem już*, muzyka Z. Wodecki, słowa W. Młynarski, album *Najpiękniejsze przeboje*, 1994.

⁵ Kwestionariusze ankiet wypełniali studenci Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego w Wilnie (11 osób) podczas prowadzonych przeze mnie zajęć warsztatowych (w ramach wyjazdu Erasmus+). Trzeba uzupełnić, że w Polsce badaniami zostali objęci studenci pierwszego i trzeciego roku Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (51 osób). Należy zauważyć brak osobnych zestawień wypowiedzi studentów z Polski i Litwy, ponieważ typowania respondentów były bardzo zbliżone do siebie pod względem procentowym; różniły się zaś wskazywanymi nazwami miejscowości (z konieczności). Zbieżność wyników można łączyć m.in. z wartościami humanistycznymi wpisanymi w ofertę lekturową studentów filologii polskiej, a także z wartościami, które wynieśli z domu. Młodzież studiująca wyrażała dość duże zainteresowanie tematyką badań, za co życzliwym respondentom należą się osobne podziękowania. Szczegółowe wyniki kwerend, ich analizę przedstawiłam na III Kongresie Dydaktyki Polonistycznej w Lublinie w 2017 roku (zob. Pławecka 2019).

⁶ Por. szeroko zakrojony projekt badawczy (Lewicka 2012).

Zestawienie frekwencyjne zgromadzonego materiału empirycznego pozwala wyodrębnić trzy podstawowe miejsca na „scenie” studenckiego świata: a) dom (ok. 90% wskazań) – *miejsce urodzenia, miejsce wychowania; „mała ojczyzna”, miejsce kolejnego zakorzenienia* (Wilno, Warszawa), *miasto rodzinne, region, dom rodzinny, dom babci*; b) warsztat pracy (ok. 50% wskazań) – *szkoła, uczelnia (miejsce studiów)*, także *restauracja (miejsce pracy)*; c) świątynia (ok. 30% wskazań) – *kościół, wiara*⁷. Pojawiły się też inne typowania, m.in.: kino, teatr, muzea – jako *ważne miejsca związane z ludźmi narodowej literatury i kultury np. Czarnolas, Oblęgorek, Żelazowa Wola, Wilno*.

Szczególnie dowartościowany został dom rodzinny, najbliższy doświadczeniu egzystencjalnemu studentów. Piszą o nim ciepło, gdy przywołują indywidualne (bądź rodzinne) wspomnienia, historie, a przede wszystkim osoby bliskie ich sercu, najważniejsze na świecie. Wypowiedzi studentów, podobnie jak u księdza Józefa Tischnera, otwierają się na małą i wielką ojczyznę oraz myślenie w kategoriach zakorzenienia w konkretnym miejscu: domu rodzinnym (niekiedy babci i dziadka), regionie (Więleszczyźnie, Małopolsce), miejscowości (rodzinne miasto Wilno, Kraków i okolice). Dom rodzinny pojawia się w następujących wymiarach znaczeniowych: fizycznym, społeczno-kulturowym i symbolicznym. Zdaniem młodych ludzi być w domu znaczy tyle co być „u siebie” (zob. Jedliński 2000, s. 111-132); mieć stałe miejsce, do którego wraca się ze świata (albo z żalem opuszcza), które kształtuje więzi (związki pokrewieństwa), wywołuje wspomnienia. Dom jest symbolem rodziny, konotuje przestrzeń przyjazną, oswojoną i wiąże się z odczuwaniem miejsca wyzwalającego wartości humanistyczne, tj.: miłość, dobroć, altruizm. Rozumienie domu przez respondentów przywodzi na myśl filozofię Heideggera, według którego *mieszkać* znaczy tyle co budować relacje bliskości, sąsiedztwa, troski względem zamieszkiwanego miejsca (Lewicka 2012, s. 28).

Na pytanie ankietowe: „Co sprzyja budowaniu więzi człowieka z miejscem?” studenci zgodnie odpowiadali krótko (stosowali wyliczenia), ale nie bez namysłu. Najczęściej wymieniali oni: a) doświadczenie własne oraz osób z rodziny, krewnych; b) tzw. pasjonatów miejsca, którzy znają zajmujące historie i ciekawe wydarzenia, np. kulturalne, związane z konkretną miejscowością; c) czas (przebywanie w danym miejscu); d) lekturę, która kojarzy im się głównie z interesującym, chociaż cudzym doświadczeniem miejsca⁸.

⁷ Studenci nie wymieniają „cmentarza” (grobów bliskich) jako miejsca znaczącego w ich życiu, co niewątpliwie można wiązać z młodym wiekiem ankietowanych (por. Tischner 2012, s. 219). Typowania wielokrotne studentów wpłynęły na wielkości wskaźników procentowych większe niż 100% (łącznie).

⁸ Z dydaktycznego punktu widzenia potrzebne jest uświadamianie studentom i uczniom, że ich doświadczenie literacko-kulturowe pomaga im – tutaj posłużyć się zgrabną wypowiedzią Barbary Myrdzik: „zrozumieć siebie i świat” (zob. Myrdzik 2006).

Prezentowane fragmenty wypowiedzi studentów przeczą twierdzeniom współczesnych badaczy, ogłaszających „śmierć miejsca”⁹. Mogą zaś okazać się inspirujące dla nauczycieli polonistów, którzy dzięki literaturze i kulturze zainteresują młodzież „małą ojczyzną”, historią miast, ulic, bliższymi oraz dalszymi sąsiadami. Przypominają znane w dydaktyce polonistycznej zobowiązanie, aby poprzez doświadczanie miejsca, „przez konkrety własnego regionu widzieć sprawy uniwersalne” (Kossakowska-Jarosz 2006, s. 20). Zachęcają do poświęcenia roli miejsca większej uwagi niż dotychczas. Wreszcie wyzwalają pilne, choć mocno stroniące od naiwności pytanie: jakie znaczenie może mieć pogranicze (jego literatura i kultura) w praktyce polonistycznej i w życiu codziennym? Pytanie o charakterze otwartym domaga się rozstrzygnięcia na konkretnych przykładach.

Wilno i Wileńszczyzna w literaturze „na styku kultur”

Przyjmując założenie, że region wileński jest miejscem znaczącym w życiu młodzieży studiującej, trzeba teraz zapytać – jaki obraz Wileńszczyzny wyłania się z literatury? Co współczesne literackie badania regionalne wnoszą nowego do czytania tego miejsca?

Obraz Wilna jest tak wielowymiarowy, jak złożoność kultury literackiej, którą znawca literatury Kresów postrzega jako kulturę „o szczególnym typie wielości, właściwym dla zjawisk charakterystycznych dla pogranicza etnicznego” (Bujnicki 2007, s. 5). Miasto i okolice interesująco przedstawia się np. w twórczości romantycznych podróżopisarzy; co ważne, dzisiaj inspirowała ona do odczytania na nowo i odkrywania miejsc znaczących niegdyś, niejednokrotnie zadziwia szczegółami topograficznymi. W opisie Wilna zwraca uwagę jego położenie, koloryt Góry Zamkowej z widokiem panoramy miasta, wstęgi dwóch rzek: Wilenki i Wilii, słynny obraz „Panny, co w Ostrej świeci Bramie”. O słynnym obrazie ostrobramskim Józef Ignacy Kraszewski pisał w *Pamiętnikach*:

Schylmy głowę, to Ostra Brama, świeci z niej z założonymi na piersiach rękami obraz Bogarodzicy opiekunki [...]. Tu się stał niejeden cud, niejedno serce uleczone zosta-

⁹ „Śmierć miejsca” i jego roli w życiu człowieka stała się tematem refleksji filozoficznych, socjologicznych i antropologicznych od 1976 roku. Przedstawiciele nauk humanistycznych wieszczą koniec znaczenia miejsca w życiu człowieka w powiązaniu z procesami globalizującego się świata. Terminy takie jak: *ściśnięcie czasoprzestrzeni*, *wirtualizacja przestrzeni*, *przestrzeń przepływów*, *globalna wioska* sugerują, że konkretne miejsca przestają odgrywać istotną rolę. Procesy komunikacji coraz rzadziej wymagają kontaktu fizycznego i spotkania w konkretnym miejscu. Tendencje światowe zdają się potwierdzać zmiany w myśleniu o roli pojęcia miejsca i lokalnej społeczności. Następuje homogenizacja i unifikacja stylów życia, gustów kulturowych, a także wyglądu miast i otaczającej przestrzeni. Pojawiają się wizje globalnych sieci komunikacyjnych i tworów bez historii i własnej tożsamości. Zdaniem Marii Lewickiej wiadomości o śmierci miejsca są jednak mocno przesadzone (por. Lewicka 2012, s. 17-27). Wypowiedzi studentów zaświadcza o „powrocie” znaczenia miejsca.

ło, niejednen stąd nieszczęśliwy odszedł pocieszony i uspokojony (Kraszewski 1972, s. 102; za: Słoka 2007, s. 110).

O zmyśle obserwacji i talencie pisarza świadczą zarejestrowane przez niego różne opisy tego samego miejsca. Widział on przy Ostrej Bramie przykłady wielkiej pobożności i kultu (*sacrum*), jak i lekceważenia uczuć religijnych (*profanum*), gdy z uwagą przyglądał się handlującym dewocjonaliami. Jego wypowiedzi nie stronią od uwag antysemickich, pokazujących Wilno jako istotny ośrodek kultury żydowskiej. Ukazują również kształtującą się młodzież akademicką, która nie zważała na panujący w połowie XIX wieku zakaz korzystania z „nowoczesnego” wówczas miejsca – kawiarni. Obserwował Kraszewski i notował:

Były godziny i ukryte pokoiki, w których akademicy poili się ciekawym nektarem [...]. Gospodynie kawiarni zawsze łaskawe dla młodzieży przyjmowały ją z uśmiechem. Nikt tyleż tej kawy nie pił, co akademicy, bo wiele to razy kawa zastępowała obiad (Kraszewski 1972, s. 123; za: Słoka 2007, s. 112).

Propozycję współczesnego czytania obrazu Wileńszczyzny podaje m.in. Tadeusz Bujnicki, zajmujący się wileńską odmianą powieści kresowej, uprawianej przez autorów generacji powojennej, tj.: Tadeusz Konwickiego, Zbigniew Żakiewicza, Aleksandra Jurewicza, Teresę Lubkiewicz-Urbanowicz. Wskazuje on m.in. na konieczność uchwycenia warunków geopolitycznych panujących na międzywojennej Wileńszczyźnie, a także heterogeniczność kultury wileńskiej. W czytaniu omawianej literatury Wileńszczyzny istotny jest również jej stosunek do międzywojennego regionalizmu, który odcisnął piętno na kreowaniu geografii wyobrażonej tego miejsca, stworzył stereotypy opisu przestrzeni i określił dominującą tonację emocjonalną. Jego zdaniem „literaturę kresową należy włączyć w szerszy nurt regionalno-pograniczny. Być może jest to szansa dla polskojęzycznej literatury współczesnej Wileńszczyzny; w poezji, we wspomnieniach w prozie literackiej” (Bujnicki 2016, s. 203)¹⁰.

O jej specyfice świadczą aktywne, zwłaszcza w publicystyce, ideologiczne nacechowania kresowego tematu, często o zabarwieniu nacjonalistycznym i kamuflowanej roszczeniowości. Trzeba też, zdaniem współczesnego badacza literatury Wileńszczyzny, mówić o zjawisku określanym jako „dyfuzja” języka i narodowej deklaracji przynależnościowej. Kategoria „Litwin tworzący po polsku literaturę litewską to nie paradoks, lecz efekt skomplikowanych stosunków etnicznych” – zauważa Bujnicki (2007, s. 7).

¹⁰ Podkr. K.P.

Interesującą propozycję czytania miejsca w połączeniu ze zwiedzaniem i doświadczaniem Wilna oraz Wileńszczyzny stanowi m.in. opracowanie *Wilno i okolice. Przewodnik literacki* (Szostakowski 2012). Bogatą spuściznę literacką regionu połączono z wędrówką śladami pisarzy i poetów, żyjących i tworzących w okresie od XVI stulecia do II wojny światowej. W omawianym przewodniku literackim przywołano twórczość reprezentantów różnych narodów: Polaków, Żydów, Litwinów, Białorusinów, Rosjan, Ukraińców, Francuzów. Malują oni słowami wielokulturowy obraz miejsca, tym samym zachęcają do wycieczek literackich po regionie.

W prezentowanych (wybranych) obrazach literackich Wilno jako (nie)zwykajne miejsce wymyka się jednoznacznym definicjom. Przypomina bardziej soczewkę, skupiającą rozmaite tendencje właściwe wielokulturowości. Pokazuje relacje, konflikty, stereotypy, mity i toposy – czyli prawdziwe życie w rzeczywistym miejscu, w którym można poczuć się jak „u siebie”¹¹ (co potwierdzają także studenci).

„Granica czy tylko miedza”? Skarby kultury pogranicza polsko-słowackiego

Rozumienie specyfiki granicy, nie tyle rozdzielającej, ile łączącej dwa światy *orbis interior* i *orbis exterior*, przywodzi na myśl przykład 50-letniej współpracy (formalnej i nieformalnej) z południowymi sąsiadami. Jak zatem przebiega współpraca transgraniczna i co „świeżego” wnosi ona do życia mieszkańców przygranicznych mikroregionów: limanowskiego i orawskiego? Wreszcie – co może z niej wynikać dla warsztatu pracy polonisty?

Próbując nieco odsłonić obraz współpracy polsko-słowackiej, powołam się na opinię Jolanty Bugajskiej, dziennikarki i polonistki z Limanowej. O relacjach sąsiedzkich pisze ona tak:

[...] Współpraca trwa i rozwija się w najlepsze. To znaczy, że już kolejne pokolenia przejmują pałeczkę od inicjatorów partnerstwa, widząc w tym szansę na obopólnę korzyść, ale też na zacieśnianie zwykłych przyjacielskich relacji. Wspólnie podejmowane działania uzmysławiają, że oba kraje dzieli jedynie miedza. Aby jednak ją przekraczać, musimy stale uczyć się siebie wzajemnie, poznając kulturę i historię partnerów (Bugajska 2013, s. 22)¹².

Wypowiedź polonistki potwierdzają liczne porozumienia o współpracy sąsiednich krajów. Pierwsza oficjalna umowa została podpisana w 1969 roku i był to początek trwającego do dzisiaj porozumienia (por. Bugajska 2013, s. 3). Szczególną uwagę

¹¹ Zob. też Kitowska-Łysiak, Wolicka (red. 1999).

¹² Podkr. K.P.

zwraca projekt *Transgraniczny dialog kulturowy 2007-2013*. Już sama nazwa określa dialogiczny charakter współpracy, obejmującej różne dziedziny życia: gospodarkę, rolnictwo, turystykę, ochronę środowiska, sport, kulturę.

Warto zauważyć, że *transgraniczny dialog kulturowy z transgranicznym przenikaniem* dobrze wpisują się we współczesny dyskurs regionalny. Omawiane regiony są w pewien sposób „wykreowanymi przez narrację miejscami” (Jastrzębski 2015, s. 44). Za interesujące należy uznać tendencje po obu stronach granicy do mówienia o regionie co najmniej na dwa sposoby. Po pierwsze – dominuje myślenie o wspólnym interesie ekonomicznym, politycznym. Po drugie – region jest pomyślany jako nośnik tradycyjnych wartości, przede wszystkim konstrukt kulturowy, socjologiczny, psychologiczny czy antropologiczny. Tak rozumiany region przygraniczny staje się miejscem nasyconym znaczeniami; mikroświatem; obszarem rzeczywistym, przynależnym do sfery życia codziennego, osobliwie sakralizowanym (por. Jastrzębski 2015, s. 40); wreszcie – wyzwaniem sąsiedzkim, połączonym z niedosytem poznawczym, ponieważ „Słowacja jest tuż za miedzą, tak blisko, że aż wydaje się, iż wszystko o sobie wiemy, a tymczasem...” (Bugajska 2012, s. 57).

Odkrywanie różnych punktów widzenia i tym samym tajników kultury polsko-słowackiej pozwala wyodrębnić trzy niezwykle ważne obszary dialogu. Zaliczono do nich: 1) spotkania turystyczno-kulturalne (ze szczególnym udziałem młodzieży szkolnej); 2) publikacje powstałe przy współpracy partnerskich ośrodków kulturalnych; 3) konferencje¹³. Wszystkie trzy stwarzają okazje do zderzenia perspektyw i integracji mieszkańców sąsiednich krajów. Z tego też powodu pozostaną dalej w centrum uwagi.

Spotkania turystyczno-kulturalne

Nieformalną informacją, choć pokazującą właśnie dobrosąsiedzkie relacje jest przekaz z lat 70. i początku 80., wtedy właśnie górskie spotkania służyły nie tylko celom turystycznym, lecz również handlowym. Po wcześniejszych ustaleniach turyści polscy i słowaccy zabierali towary niedostępne po drugiej stronie granicy, by później dokonać partnerskiej wymiany. Bywało i tak, że w 1988 roku polski patrol wojskowy aresztował turystów za nielegalne przekroczenie (o kilka metrów) granicy. Od czasu wejścia Polski i Słowacji do strefy Schengen (2007) z przekraczaniem linii granicznej

¹³ Wskazane obszary dialogu są efektem szczegółowego namysłu nad wybranymi zagadnieniami spośród bogatej oferty współpracy polsko-słowackiej. Dostęp do źródeł bibliograficznych zawdzięczam życzliwości pracowników Miejskiej Biblioteki Publicznej w Limanowej, którym składałam serdeczne podziękowania. Osobiście brałam udział w projekcie polsko-słowackim w 2018 roku, stąd cenne wydaje się doświadczenie „od wewnątrz”.

nie ma już problemu. Miłośnicy górskich wypraw podtrzymują więc tradycję. Turystów z miast partnerskich łączy jednak nie tylko Babia Góra¹⁴. Przemierzali do tej pory także szlaki Gorców, Beskidu Sądeckiego, Tatr, Wielkiej i Małej Fatry, Orawskiej Magury. Wartość wspólnych wypraw może być mierzona długością atrakcyjnych szlaków turystycznych. Kto wie, czy przywilej bycia razem, otwartość i rozmowy zwyczajnych miłośników turystyki górskiej, dzielących się pasją poznawania świata i ludzi, nie zostają najdłużej zapamiętane?

Nawiązując do słusznych sugestii Jerzego Nikitorowicza, aby już od najmłodszych lat edukacji szkolnej uczniowie: 1) poznawali i rozumieli siebie, własną kulturę, własny świat zakorzenienia; 2) przezwyciężali tendencje do zamykania się we własnym kręgu kulturowym; 3) zapobiegali przeradzaniu się inności w obcość; 4) likwidowali poczucie lęku przed nieznanym na rzecz budowania pozytywnego nastawienia wobec Innego (por. Nikitorowicz 2005, 45-59) – trzeba przywołać interesujący projekt *Granica czy tylko miedza*. Realizowały go wspólnie w 2007 roku Miejska Biblioteka Publiczna w Limanowej wraz z Oravską Kniżnicą w Dolnym Kubinie. Jego celem była prezentacja kultury i tradycji obydwu regionów, stworzenie i zacieśnienie więzi między dziećmi poprzez pokazanie im kultury jako łącznika narodów słowiańskich. W zorganizowanych w ramach projektu warsztatach wzięło udział 40 dzieci – 20 z Zespołu Szkół Samorządowych nr 3 w Limanowej i 20 z Zakładnej szkoły Martina Kukučina w Dolnym Kubinie. Pierwsza część warsztatów odbyła się w kwietniu w Limanowej. Uczniowie przedstawiali tradycje wielkanocne kultywowane w swoich krajach, a później wspólnie tworzyli palmy wielkanocne, pisanki, pocztówki świąteczne. Zwiedzili też miasto i wizytowali lokalne instytucje. W czerwcu doszło do rewizyty. Młodzi limanowianie razem ze słowackimi kolegami sprawdzali, czy dzieli ich granica, czy może tylko miedza. Wspólne zwiedzanie lokalnych instytucji kultury, warsztaty plastyczne, czytanie baśni Hansa Christiana Andersena, śpiewanie ludowych piosenek i zabawa dyskotekowa sprzyjały budowaniu dobrze rozumianej wspólnoty. Pozytywne nastawienie wobec rówieśników z sąsiedniego kraju pozwalało likwidować lęk przed nieznanym, zmniejszało dystans kulturowy. Na podsumowanie projektu biblioteka w Limanowej wydała dwujęzyczny *Dziecięcy Informator Kulturalny* (Michalik oprac. 2007), w którym przedstawiona została historia obydwu

¹⁴ Na Babiej Górze turyści z siostrzanych miast od początku spotykali się też mniej oficjalnie – co roku w pierwszą niedzielę stycznia ruszali z obu stron granic do jednego punktu na wysokości 1725 m n.p.m. Tradycja tych niezwykłych polsko-słowackich spotkań jest kontynuowana, choć bywa, że przebiegają one nieraz w skrajnie zimowych warunkach wśród zasp, śnieżyc i w srogim mrozie. Nie przeszkadza to jednak, by na Babiej Górze zimą rozbrzmiewały kołędy, a latem *Katerina* albo *Góralu, czy ci nie żal?* Bywają i tańce na skalistych zboczach. Do kalendarza cyklicznych spotkań weszły też imprezy na granicznej Jałowieckiej Przełęczy (por. Bugajska 2013, s. 4). Zob. też Bugajska (2010).

miast, tradycje wiosenne i wielkanocne Dolnego Kubina i Limanowej oraz powarsztatowe wrażenia uczestników. Co ciekawe, publikacja zawiera też polsko-słowacki słownik wyrazów najczęściej używanych w czasie wspólnych działań (por. Bugajska 2013, s. 10-11).

Do inspirujących twórczo działań zaliczyć trzeba także konkursy, np. polsko-słowacki konkurs fotograficzny dla młodzieży pt. *Siedem cudów mojego regionu* albo słowacko-polski konkurs na najlepszą gazetkę szkolną.

Kolejny interesujący projekt realizowano na 40-lecie współpracy sąsiednich państw. Z tej okazji nagrano i wydano płytę *Kubińskie bity – Limanowskie hity. 40 lat razem*. Ambitnie starano się udowodnić, że „sztuka nie zna granic”, dlatego też zorganizowano 10-dniowy plener rzeźbiarsko-malarski. Wzięli w nim udział artyści z Polski i Słowacji. Efektem ich pracy twórczej były rzeźby, pejzaże, kompozycje figuralne, które zaprezentowano w 2010 roku na wystawie poplenerowej w Galerii Sztuki Miejskiej Biblioteki Publicznej w Limanowej.

Konferencje

Przekraczający granice państw dialog kulturowy przejawiał się także w debacie. W 2010 roku w limanowskiej bibliotece odbyła się dwudniowa polsko-słowacka konferencja, w której uczestniczyli bibliotekarze z Małopolski i Orawy, przedstawiciele szkół, instytucji samorządowych oraz ośrodków kultury. Panele i dyskusje dotyczyły: zagrożeń cywilizacyjnych XXI wieku; walorów turystyczno-krajoznawczych i kulturalnych obu regionów; doświadczeń transgranicznych oraz dorobku kulturalno-literackiego¹⁵. Zaproszeni goście wzięli też udział w atrakcyjnej wycieczce literackiej pt. *Pilnujcie mi tych szlaków – śladami Jana Pawła II, Wisławy Szymborskiej i Władysława Orkana po Ziemi Limanowskiej*. Mieli okazję do bliższego zapoznania się, zwłaszcza podczas zwiedzania terenów podgórskich, które odkrywał przed nimi znakomity przewodnik beskidzki – Zbigniew Sułkowski.

Z kolei w 2018 roku w Orawskiej Bibliotece im. Antona Habovštiaka w Dolnym Kubinie zorganizowano Międzynarodową Konferencję *Rozvíjanie čitateľskej gramotnosti detí a mládeže*. Specjaliści ze Słowacji i z Polski przedstawili praktykowane w obu krajach metody rozwijania umiejętności czytelnich i promocji czytelnictwa, przygotowali również kreatywne warsztaty literackie z aktywnym udziałem uczniów słowackich. Niepokojące statystyki czytelnich oraz pilna potrzeba motywowania

¹⁵ Wykłady wygłosiły znane i cenione osoby ze świata nauki i kultury (m.in. prof. Zbigniew Nęcki, prof. Jacek Wojciechowski, dr Stanisława Trebunia-Stasz, pisarz Andrzej Stasiuk, dr Darina Janovská czy dr František Jedinák). Por. <https://www.miesto.limanowa.pl/pl/5333/0/realizowane-projekty.html>.

młodzieży do czytania jednocyli uczestników konferencji. Stały się dogodną okazją do pogłębionych refleksji na temat konieczności wdrażania nawyków czytania (ważnego jak codzienne mycie zębów – podkreślano obrazowo) od wczesnego dzieciństwa, a na kolejnych etapach kształcenia dostosowania atrakcyjności oferty lekturowej do zainteresowań i potrzeb młodych ludzi. Wspólne rozmowy, jak okazało się, także wspólne problemy społeczne (np. niskie statystyki czytelnictwa), pełniły funkcję łączników ponad granicami, tym samym pozostały w serdecznej pamięci na długo¹⁶.

Granice państw przekracza również literatura

Granice państw przekracza również literatura, stąd warto wymienić niektóre publikacje. Wśród nich zwraca uwagę opracowanie *Kto ma czas*, zawierające wiersze, eseje, wspomnienia, relacje i opowiadania polskich autorów z Limanowskiego Klubu Literackiego oraz słowackich twórców z Klubu Literackiego FONTÁNA¹⁷. Środowiska twórcze wyraźnie zaintrygował wszechobecny pośpiech. Pojawiły się próby „zatrzymania” go: „Kto ma czas, by zatrzymać się w pędzie? W końcu kto ma czas rozmawiać, porozumiewać się, nawiązać i prowadzić dialog? Jak widać, ktoś ma czas” (*Kto ma czas* 2011, s. 7).

Kolejnym przykładem kooperacji literackiej jest antologia tekstów z 2012 roku. Pięknie i obrazowo zakłada się, że „talent to tylko nasiono dmuchawca. Do tego, aby się rozwinęło, trzeba odpowiednich warunków i opieki”¹⁸. Twórcze oddziaływania zaprzyjaźnionych kręgów literatów przyniosły owoce w postaci materialnego dzieła z przesłaniem duchowym. Porad sięgających „okna duszy” udziela m.in. Natalia Nawalaniec. Książki to dla niej „skarby”, podobnie jak wrażliwość na Inność, dobroć i obecność drugich. Radzi ona:

Zobacz w lustrze swojej duszy, kim naprawdę jesteś i szukaj swojego miejsca w tym zagmatwanym świecie. Tak jak Ja go szukam. Wiem, że kiedyś znajdę. Wiesz, książka mi to powiedziała pewnego pięknego jesiennego popołudnia. Delikatnie musnęła moje

¹⁶ Udział w konferencji *Rozwijanie umiejętności czytelnich dzieci i młodzieży* był dla mnie niezapomnianym doświadczeniem, ale i wyzwaniem, głównie językowym. Przygotowałam oraz wygłosiłam referat pt. *K čítaniu jeden krok – o prebudení lásky k čítaniu z pohľadu súčasnej poľskej praxe*. Wśród wykładowców byli także: mgr Agnieszka Bubka-Sagan, która reprezentowała Fundację „ABC XXI Cała Polska Czyta Dzieciom”, mgr Tibor Hujdič, mgr Markéta Andričíková, doc. mgr art. Barbora Krajč Zamišková. Wraz z upływem czasu bariera językowa malała, co pozwalało na większą swobodę podczas prywatnych rozmów, zwłaszcza w trakcie wspólnego spaceru po Dolnym Kubinie.

¹⁷ Warto podkreślić, że powstanie Limanowskiego Klubu Literackiego inspirowane było działającym wcześniej klubem w Dolnym Kubinie. Mamy zatem do czynienia z relacją sąsiadów, którzy motywują siebie nawzajem do działania.

¹⁸ Zob. *Masová evakuácia púpav* 2012, s. 8.

serce i szepnęła w powiewie ciepłego wiatru: Nie bój się jestem z tobą i będę zawsze. Tak samo jak dobrzy ludzie wokół ciebie (*Masová evakuácia púpav* 2012, s. 140-141).

Ucztą dla ducha i oka są wydania albumowe, np. *Transgraniczny dialog kulturowy w obiektywie* (2010) oraz *Skarby pogranicza* (2017). Publikacje mają formę pięknych fotoalbumów. Dokumentują dziedzictwo materialne, krajobrazowe, a także kulturowe sąsiadujących bezpośrednio ze sobą mikroregionów: limanowskiego i orawskiego. Uczą wrażliwości na piękno krajobrazu, ludzi, detale. Albumy fotograficzne stają się transgraniczną wizytówką – bez szlabanów na granicach, ponieważ „patrzac na te zdjęcia często nie potrafimy wskazać, po której stronie granicy je zrobiono. Nie ma to przecież znaczenia. Fotografia zawsze będzie łączyć, nie dzielić” (*Transgraniczny dialog kulturowy w obiektywie* 2010, s. 3).

Prezentowane, choć w skrócie, rozmaite działania kulturalne niewątpliwie wnoszą wiele dobrego do próby zrozumienia mieszkańców przygranicznych regionów. Omawiane wydarzenia mają swoje huczne i dość pozytywne odśłony w prasie, Internecie. Z pewnością wiążą się z silnymi przeżyciami w gronie najmłodszych uczestników spotkań czy warsztatów. Można je uznać za interesujące próby zapobiegania przeradzaniu się inności w obcość. Nie są jednak wolne od krytyki. Świadczyłaby o tym literacka i pełna sarkazmu wypowiedź Małgorzaty Kubackiej. W tomie *Kto ma czas*, wydanym za unijne środki, limanowska literatka pisze tak:

Naszym zadaniem jest przekraczanie granic, współpraca – wszystkie te wzniosłe hasła są piękne, jednak w przypadku, gdy nie posiadamy nawet stereotypowego obrazu Słowaka, co gorsza łączymy go z Czechem, transgraniczny dialog kulturowy staje się z lekka niezrozumiały. [...] Poza tym, po tylu latach w UE przywykliśmy do ciągłych projektów, ciągłego zawracania głowy „niepotrzebnymi” zdarzeniami. Łatwo wysnuć stąd wniosek, że współpraca dotyczy tylko niektórych osób, w dodatku znajdujących się w specyficznym środowisku. [...] Co ich tak przyciąga? Słowo „dialog” (bo ileż można pić do lustra i kisić się w sosie własnych wypocin artystycznych o niepewnej wartości na rynku), słowo „kultura” (tym żyją, często dlatego, że innego sposobu na życie nie znają), słowo „transgraniczny” (ładnie brzmi i dotyczy pokonywania pewnych naturalnych barier – granic). Istny miód, sposób na rozrywkę, a także zaspokojenie ciekawości (*Kto ma czas* 2011, s. 81-82).

Dialog transgraniczny domaga się wypowiedzi Słowaka. Milan Gonda (pracownik Słowackiego Instytutu Maticy Słowackiej w Martinie) potrafił dostrzec realne korzyści sąsiedzkiej współpracy:

[...] Unia Europejska ze swoimi bogatymi dotacjami na rozwój współpracy między sąsiadującymi krajami wniosła do tego dobrosąsiedzkiego letargu nowe życie. Kiedy jesteśmy zmuszeni „za pieniądze” współpracować z Polakami, zauważamy, że da się z nimi coś interesującego przedsięwziąć, że w tej Polsce da się coś zajmującego znaleźć. [...] Mam nadzieję, że jest tak i wzajemnie (Gonda 2012, s. 58).

Opisywane działania obejmują pewną grupę osób fachowo zajmujących się kulturą i edukacją, ale docierają (niestety) tylko do części mieszkańców zainteresowanych sprawami regionów. Ma zatem rację znawca literatury słowackiej, „zakochany w małych ojczyznach i regionalnej literaturze”, gdy akcentuje rolę doświadczenia indywidualnego mieszkańców pogranicza: „Droga do głębszej wiedzy o nas musi wynikać z poznawania samodzielnego” (Gonda 2012, s. 57).

Zakończenie

Starano się udowodnić, że w procesie czytania literatury i kultury pogranicza istotne są następujące wyznaczniki: wielokulturowość (odrębność kultur), niekoniecznie konfliktowa, zawsze jednak wpisana w relacje „swoje” i „obce”; elementy spajające, czyli przestrzeń i czas; tożsamość człowieka pogranicza, którą określają ambiwalencje wspólnoty, obcości, jasnej identyfikacji i trudności z tym związanych, wynikających z wielokulturowości właśnie¹⁹.

Prezentowane przykłady literatury i kultury transgranicznej zawsze otwierają się na doświadczenie człowieka. Wypowiedzi studentów, obrazy literackie miejsca, wreszcie formalne i nieformalne działania na rzecz dialogu kulturowego pogranicza stwarzają możliwości porównywania doświadczeń różnych podmiotów. Dominujące podmiotowe traktowanie społeczności lokalnych i spojrzenie na rzeczywistość regionu w kontekście występujących w nim wielorakich konstrukcji – „światów pogranicza”²⁰ – daje możliwość wielostronnego oglądu miejsca, jego znaczenia dla człowieka.

Zarysowana perspektywa badawcza wpisuje się w nowocześnie pojętą polonistyczną edukację regionalną. W procesie „zakorzenienia” i „zadomowienia” w małej ojczyźnie bardzo ważne jest jednoczesne zainteresowanie bliższymi i dalszymi sąsiadami. To „inni nasi”. Współistnienie domaga się praktykowania, doświadczania; jest źródłem samowiedzy i układem odniesienia wobec innych ludzi z tego samego pokolenia²¹.

Doceniając rangę doświadczenia podmiotu, połączonego z pragnieniem odkrywania miejsc, a nawet zatrzymania ich w pamięci, posłużę się drobną pamiątką, którą przywiozłam z konferencyjnej wyprawy na Słowację. Zwyczajny magnes na lodówkę zawiera uniwersalne, niezwykle ujmujące przesłanie: „V ŽIVOTE NIE JE DÔLEŽITÉ, ČO MÁŠ, ALE KOHO MÁŠ”. Sens tej mądrości życiowej niewątpliwie sięga po-

¹⁹ Por. Bujnicki (2016, s. 185).

²⁰ Por. Mikołajczak, Sawicka-Mierzyńska, Zawadzka (2016, s. 19).

²¹ W refleksji na temat tożsamości współczesnego człowieka podstawą przestaje być tradycja, autorytet, prawdy objawione, rozum – co nie pomniejsza ich znaczenia. W pracy z młodzieżą idzie o położenie akcentów na teraźniejszość – ukierunkowaną ku przyszłości, a nie jedynie na przeszłość (por. Kossakowska-Jarosz 2006, s. 20).

nad granice państwa oraz języka słowackiego, w którym została odnotowana. Prowadzi do odkrycia, że nie tyle jest ważne to, co mamy, ale kogo mamy obok siebie. Paradoksalnie mały przedmiot podkreśla rangę obecności podmiotu – człowieka, gdy w wymiarach: a) rodzinnym – nieprzypadkowo przypomina domownikom, aby w wirze spraw codziennych zwracali uwagę na Osoby, przebywające ze sobą w określonym miejscu; b) humanistycznym – prowadzi do polonistycznej edukacji regionalnej i jej znaczenia dla dialogu międzykulturowego.

Kształcenie szacunku dla drugiego człowieka oraz próby zrozumienia Innego są pilnymi wyzwaniami współczesności. W realizacjach praktycznych potrzeba dzisiaj zacieśniania więzi między mieszkańcami „małych ojczyzn”, regionów i kultur sąsiadujących ze sobą krajów Europy, wielokulturowego świata. „Mimo powszechnego przekonania o znaczeniu edukacji międzykulturowej, jej obecność w codziennej praktyce polonistycznej [...] jest niezadowolająca” (Budrewicz, Sienko 2016, s. 539), stąd też publikacja ta stara się częściowo wypełnić wskazaną lukę dydaktyczną. Być może będzie także inspiracją do budowania przekonania, że: „Owocem wzajemności jest miejsce” (Tischner 2012, s. 225)²². Mając na uwadze cenną wskazówkę księdza-filozofa, kieruję na koniec ukłon w stronę Gospodarzy konferencji w Wilnie i wszystkich jej Uczestników. Dzięki zdobytemu doświadczeniu wiem, dlaczego „Lubię wracać tam, gdzie byłam już”...

Bibliografia

- Budrewicz Z., Sienko M., 2016, *Polonistyki regionalnej szanse na dialog międzykulturowy*, [w:] E. Jakśkółowa i in. (red.), D. Jagodzińska, A. Zok-Smoła (współpraca), *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*, t. 1, Katowice: Wydawnictwo UŚ, s. 527-543, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3509, *Dydaktyka Języka i Literatury Polskiej*.
- Bugajska J., 2010, *Limanowa – Dolny Kubin. 40 lat razem*, Limanowa: Limanowski Dom Kultury.
- Bugajska J., 2012, *Ludzie stąd. Ziemia Limanowska*, Limanowa: Wydawnictwo Nova Sandec.
- Bugajska J., 2013, *Współpraca partnerska miast Limanowa i Dolny Kubin*, [on-line] oravskakniznica.sk/ebook/_PDF/pl/bugajska-pl.pdf – 1 IX 2019.
- Bujnicki T., 2007, *Miasto w tyglu kultur*, [w:] T. Bujnicki, K. Zajas (red.), *Wilno literackie na styku kultur*, Kraków: Universitas, s. 5-10, *Biblioteka Literatury Pogranicza*, t. 15.
- Bujnicki T., 2016, *Obraz Wileńszczyzny w powieściach „kresowych”*, [w:] D. Zawadzka, M. Mikołajczak, K. Sawicka-Mierzyńska (red.), *Region a tożsamości transgraniczne. Literatura, miejsca, translokacje*, Kraków: Universitas, s. 183-203, *Nowy Regionalizm w Badaniach Literackich*, t. 5.
- Gonda M., 2012, *Toto všetko nám treba poznať*, [w:] J. Bugajska, *Ludzie stąd. Ziemia Limanowska*, Limanowa: Wydawnictwo Nova Sandec, s. 57-59.
- Jastrzębski J., 2015, *Doświadczenie kultury*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, no 3643.

²² Podkr. K.P.

- Jedliński R., 2000, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 296.
- Kitowska-Łysiak M., Wolicka E. (red.), 1999, *Miejsce rzeczywiste, miejsce wyobrażone. Studia nad kategorią miejsca w przestrzeni kultury*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, *Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 78.
- Kossakowska-Jarosz K., 2006, *O założeniach, problemach i pułapkach kształcenia regionalnego*, „Nowa Poliszczyna”, nr 2, s. 13-22.
- Kraszewski J.I., 1972, *Pamiętniki*, oprac. W. Danek, Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kto ma czas, 2011, przeł. T. Trancygier, Limanowa: Miejska Biblioteka Publiczna.
- Lewicka M., 2012, *Psychologia miejsca*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, *Monografie Polskiego Stowarzyszenia Psychologii Społecznej*.
- Ławski J., 2017, *Przeciw kategorii „pogranicza”*, [w:] Z. Hojnowski, E. Rybicka (red.), *Regionalizm literacki – historia i pamięć*, Kraków: Universitas, s. 50-71, *Nowy Regionalizm w Badaniach Literackich*, t. 6.
- Masová evakuácia púpav, 2012, Dolný Kubin: Oravská knižnica Antona Habovštiaka w Dolnom Kubíne.
- Michalik J. (oprac.), 2007, *Dziecięcy Informator Kulturalny. Materiały powstałe i zebrane w ramach realizacji Dziecięcych warsztatów kulturalnych „Granica czy tylko miedza?”*, Limanowa: Miejska Biblioteka Publiczna.
- Mikołajczak M., Sawicka-Mierzyńska K., Zawadzka D., 2016, *Transgraniczność w literackich badaniach regionalnych – wprowadzenie do tematu*, [w:] D. Zawadzka, M. Mikołajczak, K. Sawicka-Mierzyńska (red.), *Region a tożsamości transgraniczne. Literatura, miejsca, translokacje*, Kraków: Universitas, s. 5-19, *Nowy Regionalizm w Badaniach Literackich*, t. 5.
- Myrdzik B., 2006, *Zrozumieć siebie i świat. Szkice i studia o edukacji polonistycznej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nikitorowicz J., 2005, *Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, *Biblioteka Współczesnych Problemów Edukacji*.
- Pławecka K., 2019, *Doświadczenie miejsca w wychowaniu do wartości (na przykładzie wypowiedzi studentów z Polski i Litwy)*, [w:] M. Marzec-Jóźwicka, A. Karczewska, S.J. Żurek (red.), M. Nowak (współpr.), *Polonistyka i świat wartości. Edukacja polonistyczna jako wartość*, Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 637-650.
- Skarby pogranicza, 2017, Limanowa: Miejska Biblioteka Publiczna w Limanowej.
- Słoka E., 2007, *Obraz Wilna w twórczości romantycznych podróżopisarzy*, [w:] T. Bujnicki, K. Zajas (red.), *Wilno literackie na styku kultur*, Kraków: Universitas, s. 106-115, *Biblioteka Literatury Pogranicza*, t. 15.
- Szostakowski J., 2012, *Wilno i okolice. Przewodnik literacki*, Wilno: Standartu spaustuve.
- Tischner J., 2012, *Filozofia dramatu*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Transgraniczny dialog kulturowy w obiektywie*, 2010, Limanowa: Miejska Biblioteka Publiczna w Limanowej.

Abstract

BORDERLAND AS A CULTURAL MELTING POT, A PLACE OF A DIALOGUE AND IDENTITY DISCOURSES - AN OBSERVATION BY A POLISH STUDIES STUDENT

The purpose of the publication is an attempt to show the borderland as a specific and an important place in contemporary Polish language education. The following borderland conditions: a cultural melting pot (multiculturalism), an intercultural dialogue, and identity discourses, were considered special. Efforts have been made to show that Polish and Slovak literature and culture play the role of a documentation of cross-border identities. The world at the cultural nexus was shown from the perspective of individuals (authors, originators, and literature and culture researchers) as well as that of wider communities (students and inhabitants of the studied regions). The study has also emphasized the role of the agreement between the Limanowa and the Orava microregions in providing a great opportunity to discover and appreciate the Polish identity seen through the eyes of the Slovaks. An attempt to answer the question *Which comes first: a boundary or a frontier?* – is also meant to encourage the modern youth to reflect on the multidimensionality of the world.

Keywords: the image of Vilnius in literature, Polish-Slovak borderland, multiculturalism, intercultural dialogue, the Limanowa - Kubin Dolny cross-border agreement

Recenzowana książka stanowi niezwykle aktualną i ważną pozycję w dziedzinie badań nad problematyką pogranicza i współistniejących tam tożsamości. Pokazuje, jak wiele zagadnień jest jeszcze do odkrycia i jak wiele pojawia się nowych problemów oraz tematów wymagających opisu i opracowania. Tom podejmuje ważne wątki dotyczące tożsamości regionalnej, nauki języków i wychowania młodzieży w środowisku wielojęzycznym i wielokulturowym. Jest to dziś niezwykle istotne, ponieważ międzykulturowość powstająca na styku różnych kultur staje się doświadczeniem coraz bardziej powszechnym, zachodzącym nie tylko na „starych” pograniczach, ale ze względu na migracje i uchodźstwo pojawia się w wielu środowiskach niezależnie od położenia geograficznego.

Z recenzji dr hab. Ewy Golachowskiej, prof. IS PAN

W swych rozważaniach Autorzy tekstów umiejętnie i w sposób przekonujący łączą szczegółowe analizy materiału z szerszą perspektywą ujęć naukowych eksploracji literaturoznawcy, językoznawcy, kulturoznawcy, historyka i dydaktyka, kompetentnie i profesjonalnie „integrują” swe interpretacje materiału literackiego (lub językowego) z obszarem badań kulturoznawczych, wspierając je historią, dydaktyką polonistyczną, filozofią, aksjologią, etnolingwistyką, ukazując wieloaspektowy i wielopoziomowy, ale jednocześnie – pełny, spójny i syntetyczny obraz problemu postawionego w temacie opracowania.

Z recenzji dr hab. Doroty Michulki, prof. UW

<https://akademicka.pl>

